

Ljungbergs födelseplats

På Bergsmansgården Hammarn i Grythyttans socken i Västmanland, helt nära gränsen mot Värmland, föddes Erik Johan Ljungberg den 4 mars 1843. Han var den femte i en syskonskara som så småningom skulle bestå av tio barn.

Genom några självbiografiska noteringar åtskilliga decennier senare får vi veta att barndomshemmet ”stod under höga björkars och allvarlig furuskogs skydd”. Erik Johan Ljungberg beskriver också Svartälvens ”omkring två meter höga vattenfall”, vattenfall som ”att döma av kvarliggande slaggvarp för långa tider tillbaka tjänat järnindustrin”.

På den plats där Bergsmansgården Hammarn fanns reste Stora Kopparbergs Bergslags AB 1918 – tre år efter Ljungbergs bortgång – en minnessten utförd av bildhuggaren P A Palm. Minnesmärket finns vid väg 63 i anslutning till en vägkrog alldeles söder om Hällefors.

För mer information om Erik Johan Ljungberg och Hällefors går det bra att ringa 0591 – 71 90 09, välja nummer 11 och få en tre minuter lång information uppläst.

Munkfors avgörande steg i karriären

Åren på Munkfors Bruk i Värmland var förmodligen avgörande för Erik Johan Ljungbergs senare avancemang till disponentposten på Stora Kopparbergs Bergslag och därmed det svenska näringslivets absolut topp. Efter mycket framgångsrika studier på Bergsskolan i Filipstad 1864-1865 fick Ljungberg anställning som bokhållare vid Stjernfors Bruk inom Uddeholmsverken.

Redan året därpå befordrades han till biträde åt förvaltaren på Munkfors Bruk, Fredrik Lundin. Munkfors ska då ha varit "det av alla Uddeholmsverken ojämförligt förnämsta och viktigaste". När så Fredrik Lundin 1868 råkade ut för en olyckshändelse och avled var 25-åringen Erik Johan Ljungberg närmast självskriven som ny bruksförvaltare.

Under de sju åren på den befattningen tog han initiativet till att uppföra den allra första smältugnen direktanpassad efter Martinmetoden. Men själv betraktade Ljungberg ett sågverk med sex ramar – allt enligt egna idéer och ritningar – som sin största insats.

Munkfors Bruk ingår idag i Böhler-Uddeholmskoncernen och är en modern industri för tillverkning av stålband. Den gamla bruksmiljön är väl bevarad, inklusive herrgården där Ljungberg hade sin bostad. I bruksparken finns sedan 2010 den av Ljungbergsfonden finansierade Ljungbergsscenen.

Det började med Falu Gruva

Falu Gruva – eller Falu Koppargruva som man också säger – är själva upprinnelsen till Stora Kopparbergs Bergslag, där Erik Johan Ljungberg var disponent mellan 1875 och 1913. Med en dokumenterad historia tillbaka till 1288 har vi att göra med ett fullkomligt världsunikt företag.

Gruvan i Falun hade sin storhetstid under 1600-talet. Inkomsterna härifrån utgjorde basen i finansieringen av Sveriges deltagande i 30-åriga kriget.

Företagets kraftiga breddning till nya verksamhetsområden under Ljungbergs tid gjorde att Falu Gruva relativt sett fick en allt mindre betydelse. År 1913 svarade den bara för 4 procent av den totala omsättningen. Produktionen av koppar i metallisk form upphörde på 1890-talet. Metallinnehållet i malmen kom istället till användning för framställning av vitriol, som hade en växande efterfrågan inom den expanderande kemiska industrin i Europa.

Först 1992 – fyra år efter Stora Kopparbergs 700-årsjubileum – upphörde brytningen i gruvan definitivt. I december 2001 förklarade FN-organet Unesco industrilandskapet kring Falu Gruva som en del av världsarvet.

Ljungberg och Borlänge

Erik Johan Ljungberg spelade en central roll för framväxten av staden Borlänge. Genom hans insatser – främst Domnarvets Järnverk och Kvarnsvedens Pappersbruk – kunde Borlänge växa och expandera snabbt.

När Ljungberg tillträdde som disponent för Stora Kopparbergs Bergslag 1875 stod hela den svenska järnhanteringen inför en nödvändig och omfattande förändring. En strukturrationalisering av stora mått krävdes. Produktionen effektiviserades och koncentrerades till färre men betydligt större järnbruk. Tillkomsten av Domnarvet var ett viktigt led i framväxten av en modern järn- och stålhantering i Sverige.

På likartat sätt fick Kvarnsvedens Pappersbruk en nyckelroll i utvecklingen av den svenska tidningspapperstillverkningen. Genom etableringen av detta bruk år 1900 breddade Ljungberg dessutom verksamheten inom företaget på ett för framtiden betydelsefullt sätt.

I Borlänge finns en byst av Ljungberg att beskåda där Utanforsvägen slutar med en vändplan intill Ljungbergsskolan.

Ljungbergs kontor i 38 år

Stora Kopparbergs Bergslags pampiga byggnad på Åsgatan mitt i Falun var Erik Johan Ljungbergs arbetsplats mellan 1875 och 1913. Med tanke på hans många resor kunde han naturligtvis inte dagligen komma till kontoret, men här hade ändå Ljungberg en fast punkt i tillvaron under 38 år.

Det ursprungliga Bergslagsmagasinet från 1760-talet har byggts om och byggts till ett antal gånger under årens lopp. Kontoret fick det nuvarande utseendet 1905. Då kompletterades byggnaden med ytterligare en våning, detta för att överträffa det närmast monumentala Centralpalatset som 1897 uppförts på andra sidan Åsgatan och där för övrigt författarinnan Selma Lagerlöf hade sin bostad mellan 1902 och 1907.

I kontorsbyggnaden finns även Bergslagssalongen, som brukar betraktas som Dalarnas mest påkostade och eleganta festvåning med en stor samling högklassisk konst, bland annat Anders Zorns porträtt i olja av Erik Johan Ljungberg.

Fastigheten inrymmer idag kontor åt Stora Enso.

Ljungbergs bostad i 26 år

När Erik Johan Ljungberg hösten 1875 tillträdde som disponent för Stora Kopparbergs Bergslag i Falun förfogade han under det första halvåret över en tillfällig bostad. Men under sommaren 1876 kunde han flytta in i det som skulle bli hans mångåriga tjänstebostad i Munktellska huset med adress Åsgatan 31.

Ljungberg lär ha trivts bra här. Inte minst närheten till kontoret snett över gatan ansåg han vara utmärkt. Trots det valde han så småningom att låta uppföra egen bostad, den nästan slottsliknande Villa Bergalid i det som kallades ”den ljuvliga delen” av Falun. Dit flyttade han och hustrun Hildur 1902.

Ett hem värdigt Stora Kopparbergs disponent

Villa Bergalid i Falun är idag Frimurarnas eleganta mötesplats och samtidigt ett levande monument över Erik Johan Ljungberg. Hösten 1899 köpte han ett stort markområde på sluttningen i den östra delen av staden och kom sedan i praktiken själv – parallellt med sitt krävande uppdrag som chef för Stora Kopparberg – att fungera som en engagerad och krävande arbetsledare för bygget av den gigantiska villan.

Hösten 1902 kunde Erik Johan Ljungberg och hustrun Hildur flytta in i sin nya bostad. Någon liknande privatbostad hade aldrig tidigare skådats i Falun. Det som arkitekten Nils Nordén från Gävle åstadkommit tillsammans med yrkesskickliga byggare och hantverkare var ett representativt och modernt hem värdigt disponenten på Stora Kopparberg.

På Bergalid samlades teknikens landvinningar. Här fanns elektriskt ljus och treglasfönster från allra första början. Vatten och avlopp installerades liksom centralvärme. I tvättstugan tronade – och tronar än idag – en elektrisk tvättmaskin.

Erik Johan Ljungberg bodde i Villa Bergalid fram till sin bortgång 1915. Hustrun Hildur tillbringade ytterligare sju år här. Hon gick bort 1922 och samma år såldes denna unika jättevilla till Frimurarelogen Gustaf Wasa, som var i behov av nya lokaler för sin verksamhet.

Ljungberg i utbildningens tjänst

Utbildning låg alltid Erik Johan Ljungberg varmt om hjärtat. Hans verkligt bestående insats på detta område var de praktiskt inriktade skolor som han startade och som spelade en stor roll också åtskilliga decennier efter hans bortgång.

Vid den första av dessa skolor – Domnarvets Tekniska Arbetskola – kom undervisningen igång hösten 1897. På Ljungbergs privata initiativ bildades Aktiebolaget Bergslagens Praktiska Skolor 1908. Makarna Ljungberg skänkte ett startkapital i form av aktier i Stora Kopparbergs Bergslag till ett värde av en halv miljon kronor. 1913 fick skolbolaget fler aktier som gåva av makarna.

De båda husmodersskolorna vid Domnarvet i Borlänge och Skutskär söder om Gävle var tillsammans med lantushållsskolan vid Snöån i Dala-Järna de första inom ramen för Aktiebolaget Bergslagens Praktiska Skolor. Husmodersskolan i Falun öppnades 1915, en kort tid innan Ljungberg avled. Också i Älvkarleö etablerades en husmoderskola. Skolorna kunde drivas med avkastning från det kapital som Erik Johan och Hildur Ljungberg hade testamenterat. På 1970-talet övergick skolorna i kommunal regi. År 1976 ombildades Aktiebolaget Bergslagens Praktiska Skolor till Stiftelsen Erik Johan Ljungbergs Utbildningsfond.

Av de gamla skolbyggnaderna är flera fortfarande i bruk, men för helt andra ändamål. Husmodersskolan på Sturegatan i Falun användes under många år som BB och är numera kontor. Skolan i Borlänge, vackert belägen vid Dalälven, är kursgård.

Ljungbergs sista viloplats

Erik Johan Ljungbergs sista viloplats finns i ett mausoleum på Norslunds kyrkogård i Falun. Ljungberg var själv djupt involverad i planeringen av denna mycket speciella gravplats. Han lät arkitekten Bror Almqvist i Stockholm ta fram de ritningar och arbetsbeskrivningar som krävdes. Arbetet på plats på kyrkogården utfördes av byggmästaren P A Andersson från Falun.

”I lifvets solnedgång när allt annat mörknar och skymmes bort för våra sinnen, framträda kärlekens och vänskapens stjärnor lysande klart genom natten till soluppgången på den stora dagen”, var de ord Ljungberg efterlämnade till sina vänner på mausoleets koppelport och som är fullt läsbara än idag.

Den 5 april 1915 avled Erik Johan Ljungberg. En vecka senare ägde begravningen rum.

”Begravningen satte sin prägel på hela staden. Överallt var flaggorna hissade på halv stång och kl 12 stängdes butikerna”, hette det i referatet i Falu-Kuriren.

Ljungbergs mausoleum är fortfarande ett blickfång på Norslunds kyrkogård. Det är stort. Det är originellt. Ingen som besöker kyrkogården kan gärna undgå att lägga märke till det.

